УДК 316.613.42 DOI: https://doi.org/10.17721/upj.2020.2(14).3

Данильченко Т. В.,

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології,
Академія Державної пенітенціарної служби
E-mail: dan20151975@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8809-0132

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ АТО

В українській військовій психології акцент робиться на пом'якшення наслідків посттравматичного стресу військовослужбовців. Мало уваги приділяється профілактиці та дослідженню позитивного функціонування комбатантів. При вивченні особистісного благополуччя військовослужбовців представлений його психологічний аспект, менш дослідженими виявилися соціальне та емоційне благополуччя. Особистісне благополуччя розглядається як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує людині умови для здійснення позитивних вчинків і переживання благополучних взаємин. Наведено результати емпіричного дослідження особистісного благополуччя учасників АТО (N=107). Показано, що всі складові особистісного благополуччя: емоційне, соціальне та психологічне благополуччя мають вищий рівень у військовослужбовців, що перебували в зоні АТО, порівняно з працюючими не у військовій сфері чоловіками. Задоволеність життям у учасників АТО більше пов'язана із власною оцінкою досягнень, особистісних характеристик і вчинків, тоді як у некомбатантів задоволеність життям в більшій мірі залежить від оцінок соціального оточення. Для невійськових більш важливим є досягнення індивідуальних цілей. У військовослужбовців цілі більш соціально спрямовані, вони відчувають соціальну цінність своєї діяльності, а тому в більшій мірі вбачають в своєму житті сенс. Критерієм оцінювання особистої успішності в учасників АТО є тільки власні відчуття, вони схильні менше звертати увагу на соціальне схвалення. Отримані дані актуальні для Чернігівського регіону.

Ключові слова: *особистісне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, суб'єктивне соціальне благополуччя, психологічне благополуччя, учасники бойових дій.*

Вступ

Питання благополуччя особистості актуальне і в мирний, і у воєнний час. М. Селігман стверджує, що в складні часи робити людей щасливішими важливіше, ніж просто полегшувати страждання (Селигман, 2010: 12). Вивчення факторів благополуччя та щастя і запровадження на основі результатів досліджень змін соціального життя стало поширеною світовою практикою.

Постановка проблеми. Можемо виділити кілька напрямків наукових дискусій при обговоренні проблем особистісного благополуччя. По-перше, існує проблема власне визначення благополуччя як такого та диференціація феноменів суб'єктивного (N. Bradburn, E. Diener, D. Kahneman, S. Lyubomirsky, І. Аршава, А. Курова, Д. Носенко, Р. Шаміонов), психологічного (C. Ryff, A. Waterman, В. Духневич, Т. Шевеленкова, П. Фесенко, Г. Хафізова, Л. Яворовська), емоційно-особистісного (Л. Карапетян, Г. Глотова), особистісного (M. Gallagher, S. Lopez, K. Preacher, Н. Батурін, С. Башкатов, Н. Гафарова, Н. Волинець), соціального (L. Callaghan, L. George, K. Keyes, J. Larson, M. Muller, Б. Бірон, Т. Данильченко, А. Четверик-Бурчак, О. Штуца) благополуччя. Незважаючи на все термінологічне різноманіття, склалося дві лінії дослідження: гедоністична, що спирається на такий теоретичний конструкт як суб'єктивне благополуччя, і евдемонічна, яка представлена дослідженнями психологічного благополуччя.

По-друге, якщо на початковому етапі досліджень вивчалися фактори щастя в цілому, то в подальшому стала очевидною диференціація: для чоловіків та жінок (C. Ryff, B. Singer, E. Wing, G. Love, А. Курова), людей різного віросповідання (E. Diener, M. Seligman, І. Ягіяєв) та професії (Г. Глотова, Л. Карапетян) чинники переживання благополуччя та його структура мають певні особливості.

Мета статті полягає у вивченні особливостей переживання особистісного благополуччя військовослужбовцями, що проходили службу в зоні проведення антитерористичної операції.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Крім професійно значущих якостей для ефективної діяльності професіонала важливими є певні інтегративні особистісні утворення, одним з яких є особистісне благополуччя. В українській психології вивчаються окремі його складові в різних професійних групах, зокрема і у військових. Вивчення особистісного благополуччя в учасників АТО має важливе значення, оскільки воно постає одним із ресурсів, які військові використову-

ють, щоб впоратися із складними життєвими ситуаціями (Дымова, Тарабрина, Харламенкова, 2015).

Здебільшого благополуччя військовослужбовців, що перебували в зоні АТО, вивчається в більш широкому предметному полі, зокрема як критерій їх соціально-психологічної реабілітації (Н. Дембицька, Н. Дідик, В. Зливков, С. Лукомська, Т. Титаренко, Т. Яблонська), аспект психоемоційного стану (А. Терещук, М. Яцюк), показник переживання посттравматичного стресу (Є. Потапчук, В. Криволапчук, Л. Кирієнко).

Благополуччя як самостійний психологічний феномен вивчається порівняно менше. Так, виявлені особливості психологічного благополуччя у службовців державної прикордонної служби (Н. Волинець), військових строкової служби (Є. Димова, Н. Тарабріна, Н. Харламенкова), в учасників АТО (О. Мельник, С. Лукомська), поранених в зоні АТО військовослужбовців (А. Коваленко, Ю. Вишнягова).

Нерозв'язаним питанням при дослідженні суб'єктивного благополуччя в тривалій часовій перспективі, на нашу думку, залишається вивчення переживання військовослужбовцями гедоністичного парадоксу. Останній полягає в тому, що недавні життєві події мають тільки тимчасовий ефект впливу на благополуччя, а їх подальший вплив швидко знижується, оскільки кожна людина повертається до типового для неї «рівня щастя» (Easterlin, 2003). Єдине виключення для цього правила – надмірні емоційні переживання, зокрема втрата близьких. Однак саме перебування в зоні АТО є екстремальною ситуацією, коли сильний психоемоційний стрес впливає на особистість (посттравматичний розлад). Однією з ознак посттравматичного стресу є зміна типових, звичних для конкретної особистості, емоційних реакцій. Доцільним, на нашу думку, буде вивчення переживання суб'єктивного благополуччя військових в довготривалій перспективі, однак подібних досліджень в Україні поки що не ведеться.

На нашу думку, праці, присвячені вивченню благополуччя військових, можна розділити на дві великі групи. В першій акцент робиться на вивчення особливостей переживання благополуччя військовими в контексті виконання професійної діяльності, зокрема і в умовах бойових дій, та її наслідків (поранення, інвалідність). Як приклад наведемо працю С. Бойко та Л. Царенко, де вивчається не тільки власне переживання благополуччя саме по собі, а й уявлення військових про нього і трансформація поглядів на благополуччя після участі в бойових діях (Бойко, Царенко, 2017).

Другим напрямком досліджень є запровадження психологічних програм супроводу військовослужбовців з психопрофілактичною ме-

тою. Серед найбільш відомих в США: програма підвищення стресостійкості й міцності солдатських сімей (Reivich, Seligman & McBride, 2011), програма «Мораль, благополуччя та дозвілля» (з 1998 р.), «Комплексна програма тренування солдатів», що націлена на поліпшення здатності до відновлення нормального функціонування психіки (Охорона, 2017). Розробка і впровадження аналогічних програм ведеться і в Україні.

Однак в цілому, головний акцент українська військова психологія робить на ліквідацію психологічних наслідків посттравматичних розладів. Профілактика, зокрема формування навичок переживання благополуччя, в умовах тривалих військових дій залишається мало затребуваною. Н. Волинець робить висновок, що «у сучасній військовій психології переживання психологічного благополуччя в професійному військовому середовищі у прямій постановці не представлена» (Волинець, 2018: 20). На нашу думку, така тенденція стосується не тільки психологічного, а й інших складових особистісного благополуччя – емоційного та соціального. Тому метою дослідження було вивчення особливостей переживання особистісного благополуччя військовослужбовцями, що проходили службу в зоні проведення антитерористичної операції.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Важливо відзначити, що в більшості зазначених робіт увага приділяється або суб'єктивному (гедоністичному), або психологічному (евдемонічному) благополуччю особистості. Однак важливо, на нашу думку, розглядати феномен благополуччя системно, враховуючи всі сфери, що визначають якість життя. В своїй роботі ми використали інтегративний підхід до визначення благополуччя як особистісного утворення. Термін «особистісне благополуччя» запровадили в науковий обіг Н. Батурін, С. Башкатов, Н. Гафарова (2013). Вони розглядають його як «специфічне поєднання властивостей темпераменту, особистості і позитивних рис характеру, що забезпечують людині умови для того, щоб здійснювати позитивні вчинки, мати благополучні міжособистісні стосунки, глобальне позитивне ставлення до себе і світу» (Батурин, Башкатов, Гафарова, 2013). На нашу думку, складовими особистісного благополуччя є емоційне (суб'єктивне), психологічне та соціальне благополуччя.

Емоційне (суб'єктивне) благополуччя – в трактуванні Е. Динера – задоволення (співпадіння очікувань і життєвих подій), позитивна оцінка власного життя, задоволення базових потреб (Diener, 1984).

Психологічне (евдемонічне) благополуччя – потенціал людини вести значуще життя та справлятися з проблемами; узгодженість пси-

хічних процесів та функцій, гармонія особистості, відчуття цілісності та внутрішньої рівноваги (К. Ріфф, П. Фесенко).

Суб'єктивне соціальне благополуччя – усвідомлення й оцінка соціального функціонування на основі співвідношення між рівнем домагань і ступенем задоволення соціальних потреб суб'єкта (Данильченко, 2016).

В такому ракурсі благополуччя військовослужбовців як особистісне утворення в українських психологічних дослідженнях не представлене.

Методологія дослідження

Для досягнення мети дослідження були використані такі **методики**: Шкала суб'єктивного соціального благополуччя (Данильченко, 2015); Шкала задоволеності життям Е. Динера (SWLS – Satisfaction with Life Scale, в адаптації Д. Леонтьєва та Є. М. Осіна, 2008); Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Л. Жуковської, Є. Трошихіної, 2011). Математико-статистична обробка результатів здійснювалась за допомогою пакету комп'ютерних програм SPSS Statistica 18.0.

Емпірична база дослідження. В дослідженні прийняли участь чоловіки – мешканці Чернігова, що були розподілені на дві групи: 1) діючі учасники бойових дій в зоні АТО (рота охорони, контракт) – 55 осіб, середній вік 31,5 років; 2) некомбатанти – працюючі чоловіки, що не перебували в армії протягом останніх двох років і не приймали участь у військових діях, – 52 особи, середній вік 29,8 років.

Результати дослідження

Учасники дослідження, в цілому, продемонстрували показники особистісного благополуччя вище середнього. Його складові (у стенах) представлені на мал. 1. Зазначимо, що найнижчий показник – 4 стени – виявлений по психологічному благополуччю у некомбатантів, що суперечить попередній гіпотезі. Вона полягає в тому, що учасники бойових дій переживатимуть нижчий рівень особистісного благополуччя, порівняно з чоловіками, що не приймали участі у збройних діях.

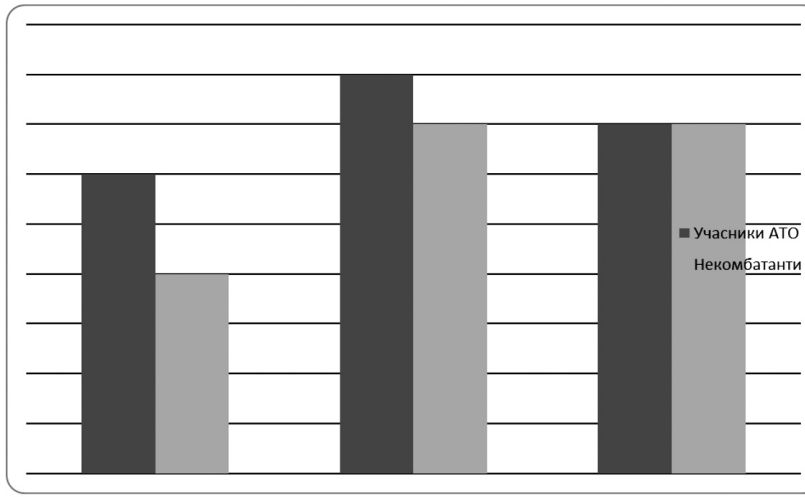

Рис. 1. Показники особистісного благополуччя чоловіків (у стенах)

Відзначимо високий рівень *суб'єктивного* (емоційного) *благополуччя* учасників АТО – 25,27 балів. Так, загальноросійський рівень суб'єктивного благополуччя за шкалою Е. Динера за даними Д. Леонтьєва та Є. Осіна складає 21,9 балів. Приблизно на такому ж рівні благополуччя знаходяться українські чоловіки – 21,81 балів. За результатами досліджень А. Коваленко та Ю. Вишнягової (2017), суб'єктивне благополуччя (задоволеність життям) здорових військовослужбовців становить 23,10 балів. Отже, зазначимо високий рівень емоційного благополуччя респондентів. Так, низький рівень виявлено у 5,5%, середній – у 38,1%, високий – 56,4% учасників АТО. Таким чином, на противагу усталеним поглядам на військову травматизацію, що проявляється, зокрема, в зниженому фоні настрою, виявлена перевага позитивного афекту у професійних військових. При чому залежності від часу перебування у збройних лавах не виявлено. У осіб з військовим стажем до двох років (19 чоловіків) рівень суб'єктивного благополуччя складає 25,53 бали, із стажем 3 – 15 років (19 чоловіків) – 25,63 бали, а із стажем більше 16 років (17 осіб) – 24,59 балів.

Зауважимо, що умови емоційного комфорту для опитаних респондентів відрізняються. Так, з'ясувалося, що задоволеність життя невійськових в основному зумовлена їх соціальним життям та реакціями на них оточуючих людей. Виявлені кореляції (статистична значущість $p \leq 0{,}01$) між рівнем суб'єктивного благополуччя і соціальною помітністю ($r=0{,}523$), схваленням з боку інших ($r=0{,}505$) і самоприйняттям

(r=0,423). Тоді як для професійних військовослужбовців більш важливою умовою для переживання позитивного афекту є власна оцінка особистості. Так, суб'єктивне благополуччя у них пов'язане (p≤0,01) з: самоприйняттям (r=0,672), життєвими цілями (r=0,546), відчуттям власної компетентності (r=0,499), особистісним зростанням (r=0,449) і позитивними стосунками (r=0,488), прийняттям з боку оточуючих (r=0,571). В термінах теорії поля К. Левіна, можемо зробити висновок, що учасники бойових дій поленезалежні / егоцентричні, тоді як невійськові – полезалежні / алоцентричні.

Незважаючи на постійне зауваження порушення соціального функціонування як ознаки посттравматичного синдрому, робіт, присвячених вивченню *соціального благополуччя* військових, відносно небагато. Серед вітчизняних дослідників можемо згадати Я. Демченко, що вивчав проблему соціальної відчуженості учасників АТО (Демченко, 2017). Попередньо ми припускали, що соціальна дистанційованість як втрата відчуття соціальної зв'язності більш виражена у військових, що приймали участь у бойових діях в зоні АТО. Однак ця гіпотеза також не підтвердилася. Результати порівняння переживання суб'єктивного соціального благополуччя (ССБ) чоловіками наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння показників суб'єктивного соціального благополуччя у чоловіків

	p	Учасники АТО	Некомбатанти
Соціальна помітність	–	47,85	45,48
Соціальна дистантність	0,01	15,76	20,21↑
Емоційне прийняття	0,01	43,75↑	38,77
Соціальне схвалення	–	37,65	35,31
Позитивні соціальні судження	–	21,15	20,40
ССБ (загальний показник)	0,01	134,64↑	119,75

Дослідники зауважують, що для комбатантів досить часто характерні зниження емпатії та потреби у близьких стосунках (Криволапчук, Кирієнко, 2015). Може знижуватися здатність підтримувати оптимальні соціальні контакти, що призводить до проблем у міжособистісних стосунках. Така особливість проявляється у відчутті соціальної відмежованості, однак в нашому дослідженні така тенденція не була проявлена. Навпаки, негативні емоційні стани, пов'язані з незадовільними соціальними стосунками, більш характерні для працюючих не

у військовій сфері чоловіків. Важливим моментом, на нашу думку, є низький рівень соціального фаталізму у професійних військових. Очевидно, що при наявності постійної смертельної загрози особливо актуальними стають питання віри і випадку. Однак учасники бойових дій більше ($p \leq 0{,}01$) вірять у власні можливості змінити наявну ситуацію (2,44 балів порівняно з 3,03 балів у некомбатантів при відповіді на питання «Немає сенсу турбуватися про майбутнє, оскільки я все рівно нічого не можу змінити»).

Учасники бойових дій також демонструють більшу задоволеність наявними взаєминами, порівняно з чоловіками-некомбатантами. На нашу думку, існує декілька пояснень цього феномену. По-перше, для професійних військових характерні сімейні взаємини «на відстані», що мають дещо інші закономірності функціонування порівняно з повсякденним існуванням «пліч-о-пліч». Зокрема, у військовослужбовців емоційна підтримка близьких більш акцентована. По-друге, дружні стосунки встановлюються з членами власного колективу, оскільки військові групи є закритими. Виконання вимог «правил» дружби переплітається з дотриманням вимог професійної взаємодії, коли підтримка і контроль в умовах бойових дій набуває зверхцінного значення.

Отже, в нашому дослідженні статистично достовірно ($p \leq 0{,}01$) рівень суб'єктивного соціального благополуччя в учасників бойових дій вище, ніж у некомбатантів. Низький рівень ССБ (1–3 стени) зафіксовано у 1,8% діючих військових і у 11,4% некомбатантів, середній (4-6 стенів) – відповідно у 25,9% і 42,9%, високий (8–10 стенів) – у 72,3% і 45,7% респондентів. Розподіл за рівнями особистісного благополуччя наведений в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл учасників бойових дій і некомбатантів за рівнями переживання особистісного благополуччя

	Низький		**Середній**		**Високий**	
	АТО	**Нек-т**	**АТО**	**Нек-т**	**АТО**	**Нек-т**
Емоційне благополуччя	5,5	21,0	38,1	31,0	**56,4**	**48,0**
Соціальне благополуччя	1,8	11,4	25,9	42,9	**72,3**	**45,7**
Психологічне благополуччя	14,5	**38,5**	**58,2**	34,2	27,3	27,3

Результати чоловіків з обох груп подібні: найбільш представлений високий рівень переживання суб'єктивного соціального та емоційного благополуччя. Рівень *психологічного благополуччя* дещо нижчий: най-

частіше зустрічається його середній (військовослужбовці) та низький (некомбатанти) рівні. В цілому, можемо зробити висновок, що за результатами дослідження в учасників бойових дій психологічне благополуччя вище за середній рівень, а у невійськових – нижче за середній рівень. Показники психологічного благополуччя в групах респондентів наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняння показників психологічного благополуччя у чоловіків

	p	Учасники АТО	Некомбатанти
Автономія	–	30,71 5	30,04 5
Компетентність	–	33,38 7	31,29 6
Особистісне зростання	0,05	34,11↑5	32,27 2
Позитивні стосунки	0,01	35,42↑5	31,94 4
Життєві цілі	0,01	36,24↑6	32,48 4
Самоприйняття	0,01	34,85↑5	29,77 4
Психологічне благополуччя	0,01	204,71↑6	187,79 4

Найвищі показники з усіх параметрів психологічного благополуччя зафіксовано в оцінці компетентності. Учасники бойових дій вище оцінюють свої можливості у створенні потрібного контексту для реалізації особистих потреб і цінностей. Для них важливо знати, що досягненнями вони завдячують саме особистим зусиллям. Також вони схильні оцінювати себе виходячи із власних стандартів.

Найбільша різниця між опитаними чоловіками виявлена при оцінці ними особистісного зростання. Особи з вищим рівнем цього показника відчувають реалізацію власного потенціалу, відкриті новому досвіду, сприймають себе як таких, що покращують себе з плином часу. На відміну некомбатанти усвідомлюють відсутність власного розвитку і не актуалізують інтерес до життя.

Одним з ймовірних пояснень є відповідність вимог до особистості діючого військовослужбовця гендерним маскулінним стереотипам, пов'язаних з аспектами захисту та охорони. Професійні військові відчувають себе «більше чоловіками». Другим можливим поясненням є ставлення і позитивна оцінка діяльності військових, що має високе суспільне визнання.

На нашу думку, з цими ж тенденціями пов'язаний вищий рівень самоприйняття в учасників АТО. Самоприйняття проявляється в позитивній оцінці власного минулого, рефлексії своїх позитивних і

негативних якостей, прийнятті різних сторін особистості. Очевидно, що кризові (бойові) умови змушують особу діяти на межі можливого і рефлексувати власні обмеження і можливості. В повсякденному житті, в побутових умовах, у чоловіків більше нагоди переживати незадоволення власними вчинками, минулим і особистістю в цілому, зокрема як в професійній, так і сімейній сферах.

В такому ракурсі очікуваним є вищий рівень показників життєвих цілей у військовослужбовців. Цей параметр відображає відчуття спрямованості, проявленість намірів і відчуття мети в житті. Загроза життю провокує підвищення його цінності та обдумування життєвих планів. В цілому, можемо зробити висновок, що у військовослужбовців більше представлений евдемонічний аспект благополуччя – відчуття сенсу життя, його спрямованості та цінності.

Відзначимо, що отримані показники психологічного благополуччя суголосні результатам інших українських досліджень. Порівняльний аналіз наведений в таблиці 4.

Таблиця 4

Порівняння показників психологічного благополуччя учасників АТО в українських дослідженнях*

	Мельник, Лукомська, 2018 група учасників АТО 20–30 років		**Коваленко, Вишнягова, 2017 група здорових військових (N=20)**		**Авторське дослідження, 2019 група діючих військових (N=55)**	
	М	**стени**	**М**	**Стени**	**М**	**Стени**
Автономія	59,3	7	56,75	6	30,71	5
Компетентність	62,4	6	64,50	6	33,38	7
Особистісне зростання	81,5	10	68,85	7	34,11	5
Позитивні стосунки	76,7	8	63,40	6	35,42	5
Життєві цілі	58,1	5	68,50	6	36,24	6
Самоприйняття	58,5	6	62,65	6	34,85	6
Психологічне благополуччя	414,2	8	379,2	6	204,71	6

* дані переведені в стени, оскільки були використані різні модифікації методики К. Ріфф;

обрані групи відповідають віковому складу авторського дослідження

Варіації виявлені за такими параметрами, як автономія, особистісне зростання, позитивні стосунки. Однак відзначимо, відчуття розвитку і самореалізації притаманне всім опитаним військовослужбовцям. Варіативність оцінки стосунків можна пояснити особливостями життєвих обставин опитуваних.

Оскільки більшість психологічних явищ мають нелінійну структуру (категорії «більше – менше» є малопридатними), а саме до таких відноситься особистісне благополуччя, ми вважаємо за потрібне розглянути емпіричну структуру особистісного благополуччя учасників АТО і невійськових. В ході факторного аналізу даних обох груп було виділено двофакторну структуру.

В структурі особистісного благополуччя діючих військових провідним компонентом є позитивні стосунки з іншими людьми (за методикою К. Ріфф). Їх внесок в перший фактор, що пояснив 54,58% загальної дисперсії, становить 0,871. Іншими дескрипторами були: життєві цілі (факторне навантаження – 0,861), особистісне зростання (0,850), самоприйняття (0,822), компетентність (0,778), автономія (0,631), зв'язність (0,577), задоволеність життям (0,554), емоційне прийняття (0,539). Отже можемо зробити висновок, що основою переживання особистісного благополуччя в учасників бойових дій є відчуття соціальної зв'язності і позитивні стосунки з іншими. Ймовірно, для професійних військовослужбовців чинник підтримки з боку інших (солдатів і командирів в умовах бойових дій, родини – в інший час) набуває неабиякого значення, як для відчуття безпеки, так і для переживання благополуччя в цілому. Другий фактор (внесок в дисперсію – 12,76%) об'єднав такі характеристики як позитивні судження (0,873), соціальна помітність (0,843), соціальне схвалення (0,820), що дає можливість позначити його як «Мої судження про інших».

Чоловікам, що працюють у невійськовій сфері, для переживання благополуччя більш потрібна самореалізація. Так, в перший фактор (внесок в загальну дисперсію – 46,04%) увійшли такі дескриптори як життєві цілі (0,858), особистісне зростання (0,858), позитивні стосунки (0,820), автономія (0,766), самоприйняття (0,711), компетентність (0,594). Власне перший фактор утворений параметрами психологічного благополуччя. В структурі особистісного благополуччя провідною є його психологічна (евдемонічна) складова, пов'язана з самоактуалізацією. Соціальна складова менш проявлена. Другий фактор (внесок – 18,27%) включив такі параметри: соціальне схвалення (0,868), соціальна помітність (0,799), задоволеність життям (0,781), емоційне прийняття (0,697), позитивні судження (0,610), зв'язність (0,572), що дав можливість позначити його як «Задоволення від соціального схвалення».

Дискусія

Найбільш неочікуваним результатом нашого дослідження є вищий рівень особистісного благополуччя військових порівняно з не комбатантами-чоловіками. При чому дана тенденція стосувалася як емоційної складової (перевага позитивного афекту у професійних військових), так і евдемонічної (в учасників бойових дій психологічне благополуччя вище за середній рівень, а у невійськових – нижче за середній рівень). Стосовно соціального благополуччя – така ж тенденція: негативні емоційні стани, пов'язані з незадовільними соціальними стосунками, більш характерні для працюючих не у військовій сфері чоловіків.

На нашу думку, існують певні компенсаторні механізми, що дозволяють військовослужбовцям підтримувати особистісне благополуччя на досить високому рівні. Для психологічної практики важливо з'ясувати, які психологічні механізми забезпечують особистісне благополуччя в стресових умовах тривалої дії.

Висновки

На противагу усталеним поглядам на посттравматичний стрес учасників бойових дій, в нашому дослідженні рівень особистісного благополуччя та всіх його складових (емоційного, соціального та психологічного благополуччя) вищий у військовослужбовців, що приймали участь в АТО, порівняно з працюючими не у військовій сфері чоловіками. Найвищий рівень має соціальна складова особистісного благополуччя, а найнижчий – психологічна (евдемонічна).

Задоволеність життям у діючих військових більше пов'язана із власною оцінкою досягнень, особистісних характеристик і вчинків, тобто відчуття власної автентичності, тоді як у некомбатантів задоволеність життям в більшій мірі залежить від оцінок соціального оточення. Однак щодо ваги складових благополуччя виявлена зворотна тенденція. Для невійськових більш важливим є досягнення індивідуальних цілей, рівнем якого вони, як правило, незадоволені. В учасників АТО цілі більш соціально спрямовані, вони відчувають соціальну цінність своєї діяльності, а тому в більшій мірі вбачають сенс свого життя. Однак критерієм оцінювання успішності є тільки власні відчуття, вони схильні менше звертати увагу на соціальне схвалення. Військовослужбовці гостріше відчувають соціальну зв'язність і емоційне прийняття близькими людьми.

Учасники АТО є неоднорідною групою, а складаються з осіб з різним рівнем мотивації, професійної підготовки та життєвого досвіду.

Тому потрібно обережно ставитися до універсальних рекомендацій щодо підвищення особистісного благополуччя учасників бойових дій.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні чинників особистісного благополуччя у різних груп військовослужбовців (залежно від професійного стажу, бойового досвіду, виду професійної діяльності), а також виявленні особливостей психологічної підготовки військових, що забезпечують переживання особистісного благополуччя.

Декларація про конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність потенційних конфліктів інтересів стосовно дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Подяки. Автор дякує учасникам дослідження та особисто В.М. Мозговому за допомогу в проведенні емпіричного дослідження.

Список використаних джерел

Bradburn, N. (1969). *The structure of psychological wellbeing.* Aldine : Chicago.

Callaghan, L. (2008). *Social Well-Being in Extra Care Housing: An Overview of the Literature, PSSRU Discussion Paper 2528.* Retrieved from: http://www.ukc.ac.uk/PSSRU/dp2528.pdf Accessed on 14.06.2015.

Diener, E. (1984) Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95,* 542–575.

Diener, E., & Seligman, M. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest, 5,* 1–31.

Easterlin, R. (2003). Explaining happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 100*(19), 11176–11183.

Gallagher, M., Lopez, S., & Preacher, K. (2009). The Hierarchical Structure of Well-Being. *Journal of Personality, 77*(4), 1025–1049.

George, L. (2010). Still Happy After All These Years: Research Frontiers on Subjective Well-Being in Later Life. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological and Social Sciences, 65,* 331–339.

Headquarters Department of the Army (2007). *Military morale, welfare, and recreation activities and nonappropriated fund instumentalities Army Regulation*. Washington. Retrieved from: http://usahec.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/p16635coll11/id/1107

Kahneman, D. (1999). Objective happiness. In Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (Eds.). *Wellbeing: The foundations of hedonic psychology* (p. 3–25). Russell Sage Foundation, New York.

Keyes, C. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly, 61,* 121–140.

Larson, J. (1993). The measurement of social well-being. *Social Indicators Research, 28*(3), 285–296.

Lyubomirsky, S., Sheldon, K., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology, 9,* 111–131.

Muller, M. (2012). *Social well-being: Investigating the relation of social aspects to optimal functioning in society*. Bachelor thesis. Universiteit Twente, Enschede. Retrieved from: http://ssay.utwente.nl/61867/1/M%C3%BCller,_M._-_s0163465_(verslag).pdf

Reivich, K., Seligman, M., & McBride, S. (2011). Master resilience training in the US Army. *American Psychologist*, *66*, 25-34.

Ryff, C., & Singer, B. (2000). Interpersonal Flourishing: A Positive Health Agenda for the New Millennium. *Personality and Social Psychology Review*, *4*(1), 30–44.

Ryff, C., Singer, B., Wing, E., & Love, G. (2001). Elective affinities and uninvited agonics: Mapping emotion with significant others onto health. In: Ryff, C., & Singer, B. (Eds.). *Emotion, social relationships, and health* (p. 133–175). Oxford University Press, New York.

Waterman, A. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of personality and social psychology*, *64*(4), 678–691.

Аршава, І. Ф., Носенко, Д. В. (2012). Суб'єктивне благополуччя і його індивідуально-психологічні кореляти. *Вісник ДНУ. Серія Педагогіка і психологія, 9*(1), 3–10.

Батурин, Н. А., Башкатов, С. А., Гафарова, Н. В. (2013). Теоретическая модель личностного благополучия. *Вестник Южно-Уральского Государственного Университета. Серия «Психология», 6*(4), 4–14.

Бірон, Б. В. (2018). Позитивні особистісні риси як предиктори соціального благополуччя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології, 3*(47), 26–37.

Бойко, С. Т., Царенко, Л. Г. (2017). Трансформація традиційних уявлень про здоров'я і благополуччя в умовах збройного конфлікту в Україні. In Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology: International scientific-practical conference (June 16–17, 2017, Shumen, Bulgaria) (pp. 164–167). Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen; Faculty of Education.

Волинець, Н. В. (2018). Чинники психологічного благополуччя персоналу державної прикордонної служби України в особливих умовах здійснення професійної діяльності. *Український психологічний журнал*, *2*(8), 17–35. http://doi.org/10.17721/upj.2018.2(8).2

Гринів, О. (2014). Аналіз підходів до дослідження психологічного благополуччя особистості. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*, *19*(1), 25–34.

Данильченко, Т. В. (2015). Питальник «Суб'єктивне соціальне благополуччя»: методологічне обґрунтування і процедура розробки. *East European Scientific Journal*, *3*(4), 20–29.

Данильченко, Т. В. (2016). *Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір*. Чернігів : Видавництво «Десна Поліграф».

Дембицька, Н. М., Яблонська, Т. М. (2017). Адаптація до цивільного життя військовослужбовців, які повернулись із зони бойових дій. *ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи»* (м. Київ, 10–11 лютого 2017 р.). (с. 193–200). Київ.

Демченко, Я. А. (2017). Проблема психокорекції соціальної відчуженості та дезадаптації учасників АТО. *Український психологічний журнал*, *3*(5), 54–63. http://doi.org/10.17721/upj.2017.3(5).5

Дідик, Н. М. (2016). Соціально-психологічна реабілітація осіб, які беруть участь в АТО. *Міжвідомча науково-практична конференція «Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції» (м. Київ, 30 березня 2016 р.)*. (2 ч., с. 166–170). Київ : Національна академія внутрішніх справ.

Духневич, В. М. (2002). Психологічне благополуччя професіонала: модель досягнення/дотримання. *Проблеми загальної та педагогічної психології, 4*(3), 57–63.

Дымова, Е. Н., Тарабрина, Н. В., Хараламенкова, Н. Е. (2015). Параметры психологического благополучия/неблагополучия при разном уровне психической травматизации. *Вестник Московского университета, Серия 14. Психология*, *2*, 37–50.

Жуковская, Л. В., Трошихина, Е. Г. (2011). Шкала психологического благополучия К. Рифф. *Психологический журнал*, *2*(32), 82–93.

Зливков, В. Л., Лукомська, С. О. (2015). Психологічні аспекти організації системи реабілітації військових, що повернулися із зони АТО. *Теоретичні і прикладні проблеми психології, 2*(37), 180–188.

Карапетян, Л. В., Глотова, Г. А. (2017). *Эмоционально-личностное благополучие*. Екатеринбург : Уральский институт ГПС МЧС России.

Карапетян, Л. В., Глотова, Г. А. (2018). Психологические детерминанты эмоционально-личностного благополучия трудящихся. *Организационная психология*, *8*(4), 8–23.

Коваленко, А. Б., Вишнягова, Ю. А. (2017). Психологічне благополуччя військовослужбовців, що отримали поранення в зоні АТО. *Український психологічний журнал, 3*(5), 124–134. http://doi.org/10.17721/upj.2017.3(5).11

Криволапчук, В. О., Кирієнко, Л. А. (2015). Проблеми медико-психологічної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції. *Наука і правоохорона*, *1*(27), 289–298.

Курова, А. В. (2018). Гендерні відмінності у детермінантах суб'єктивного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету, 5,* 54–60.

Мельник, О. В., Лукомська, С. О. (2018). Психологічне благополуччя як чинник соціальної адаптації учасників АТО. *Актуальні проблеми психології, 1*(14), 233–242.

Осин, Е. Н., Леонтьев, Д. А. (2008). Апробация русско-язычных версий двух шкал экспресс-оценки субъективного благополучия. *III Всероссийский социологический конгресс (г. Москва)*. Москва : Институт социологии РАН; Российское общество социологов, (CD). Режим доступа: https://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/78753837

Потапчук, Є. М. (2004). *Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців*. Хмельницький : Вид-во Національної академії ДПСУ.

Селигман, М. (2006). *Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни*. Москва : Издательство «София».

Семигіна, Т., Павленко, І., Овсяннікова, Є. (2017). *Охорона психічного здоров'я в умовах війни*. Київ : Наш формат.

Терещук, А. Д. (2017). Психоемоційний стан і поведінка військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. *Актуальні проблеми психології, 11*(15), 526–534.

Титаренко, Т. М. (2015). Напрями психологічної реабілітації особистості, що переживає події війни. *Науковий семінар «Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій» (м. Київ, 21–22 червня 2015 р.)*. (с. 3–13). Київ : Міленіум.

Титаренко, Т. М. (2015). Як допомогти свідкам і учасникам травматичних подій: горизонти соціально-психологічної реабілітації. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, *2*(29), 136–142.

Четверик-Бурчак, А. Г. (2014). Опис та адаптація опитувальника «шкала соціального благополуччя» К. Кіза. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія, 1099(54),* 28–33.

Шамионов, Р. М. (2004). *Психология субъективного благополучия.* Саратов : Изд-во Саратовского университета.

Шевеленкова, Т. Д., Фесенко, П. П. (2005). Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования). *Психологическая диагностика, 3,* 95–129.

Штуца, О. В. (2013). Довіра як аспект соціально-психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 1,* 71–73.

Яворовська, Л. М., Хафізова, Г. С. (2011). Теоретичні підходи до визначення психологічного благополуччя особистості. *Вісник Харківського національного університету. Серія Психологія, 985,* 46–49.

Ягіяєв, І. І. (2015). Психологічне благополуччя та його складові у атеїстів та релігійних людей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 2*(47), 88–94.

Яцюк, М. В. (2017). Вплив бойового стресу на психоемоційне благополуччя військовослужбовця. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки, 2*(18), 216–223.

References

Bradburn, N. (1969). *The structure of psychological wellbeing.* Aldine : Chicago.

Callaghan, L. (2008). *Social Well-Being in Extra Care Housing: An Overview of the Literature, PSSRU Discussion Paper 2528.* Retrieved from: http://www.ukc.ac.uk/PSSRU/dp2528.pdf Accessed on 14.06.2015.

Diener, E. (1984) Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95,* 542–575.

Diener, E., & Seligman, M. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest, 5,* 1–31.

Easterlin, R. (2003). Explaining happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 100*(19), 11176–11183.

Gallagher, M., Lopez, S., & Preacher, K. (2009). The Hierarchical Structure of Well-Being. *Journal of Personality, 77*(4), 1025–1049.

George, L. (2010). Still Happy After All These Years: Research Frontiers on Subjective Well-Being in Later Life. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological and Social Sciences, 65,* 331–339.

Headquarters Department of the Army (2007). *Military morale, welfare, and recreation activities and nonappropriated fund instumentalities Army Regulation.* Washington. Retrieved from: http://usahec.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/p16635coll11/id/1107

Kahneman, D. (1999). Objective happiness. In Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (Eds.). *Wellbeing: The foundations of hedonic psychology* (p. 3–25). Russell Sage Foundation, New York.

Keyes, C. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly, 61,* 121–140.

Larson, J. (1993). The measurement of social well-being. *Social Indicators Research,* 28(3), 285–296.

Lyubomirsky, S., Sheldon, K., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology, 9,* 111–131.

Muller, M. (2012). *Social well-being: Investigating the relation of social aspects to optimal functioning in society*. Bachelor thesis. Universiteit Twente, Enschede. Retrieved from: http://ssay.utwente.nl/61867/1/M%C3%BCller,_M._-_s0163465_(verslag).pdf

Reivich, K., Seligman, M., & McBride, S. (2011). Master resilience training in the US Army. *American Psychologist*, *66,* 25-34.

Ryff, C., & Singer, B. (2000). Interpersonal Flourishing: A Positive Health Agenda for the New Millennium. *Personality and Social Psychology Review*, *4*(1), 30–44.

Ryff, C., Singer, B., Wing, E., & Love, G. (2001). Elective affinities and uninvited agonics: Mapping emotion with significant others onto health. In: Ryff, C., & Singer, B. (Eds.). *Emotion, social relationships, and health* (p. 133–175). Oxford University Press, New York.

Waterman, A. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of personality and social psychology*, *64*(4), 678–691.

Arshava, I. F., Nosenko, D. V. (2012). Subiektyvne blahopoluchchia i yoho indyvidualno-psykholohichni koreliaty [Subjective well-being and him individually-psychological and personality correlates]. *Visnyk DNU. Seriia Pedahohika i psykholohiia, 9*(1), 3–10. [in Ukrainian].

Baturin, N. A., Bashkatov, S. A., Gafarova, N. V. (2013). Teoreticheskaja model' lichnostnogo blagopoluchija [Theoretical model of personality well-being]. *Vestnik Juzhno-Ural'skogo Gosudarstvennogo Universiteta. Serija «Psihologija», 6*(4), 4–14. [in Russian].

Biron, B. V. (2018). Pozytyvni osobystisni rysy yak predyktory sotsialnoho blahopoluchchia [Positive personality qualities as predictors of social well-being]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii, 3*(47), 26–37. [in Ukrainian].

Boiko, S. T., Tsarenko, L. H. (2017). Transformatsiia tradytsiinykh uiavlen pro zdorovia i blahopoluchchia v umovakh zbroinoho konfliktu v Ukraini [Transformation of traditional ideas about a health and well-being in the conditions of the armed conflict in Ukraine]. Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology: International scientific-practical conference (June 16–17, 2017, Shumen, Bulgaria) (pp. 164–167). Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen; Faculty of Education. [in Ukrainian].

Volynets, N. V. (2018). Factors of Psychological Well-Being of the Personnel of the State Border Guard Service of Ukraine in Special Conditions of Professional Activity. *Ukrainian psychological journal*, *2*(8), 17–35. [in Ukrainian]. http://doi.org/10.17721/upj.2018.2(8).2

Hryniv, O. (2014). Analiz pidkhodiv do doslidzhennia psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [An analysis of going is near research of psychological well-being of personality]. *Zbirnyk naukovykh prats: filosofiia, sotsiolohiia, psykholohiia, 19*(1), 25–34. [in Ukrainian].

Danylchenko, T. V. (2015). Pytalnyk «Subiektyvne sotsialne blahopoluchchia»: metodolohichne obgruntuvannia i protsedura rozrobky [Questionnaire subjective social well-being: a methodological substantiation and working out procedure]. *East European Scientific Journal, 3*(4), 20–29. [in Ukrainian].

Danylchenko, T. V. (2016). *Subiektyvne sotsialne blahopoluchchia: psykholohichnyi vymir [Subjective social well-being: psychological measuring].* Chernihiv : Vydavnytstvo «Desna Polihraf». [in Ukrainian].

Dembytska, N. M., Yablonska, T. M. (2017). Adaptatsiia do tsyvilnoho zhyttia viiskovosluzhbovtsiv, yaki povernulys iz zony boiovykh dii [Adaptation is to civil life of servicemen that returned from the zone of battle actions]. II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Viiskova psykholohiia u vymirakh viiny i myru: problemy, dosvid, perspektyvy» (m. Kyiv, 10–11 liutoho 2017 r.). (pp. 193–200). Kyiv. [in Ukrainian].

Demchenko, Ya. A. (2017). Problem of Psychocorrection of social estrangement and desadaptation of participants of ATO. *Ukrainian psychological journal, 3*(5), 54–63. [in Ukrainian]. http://doi.org/10.17721/upj.2017.3(5).5

Didyk, N. M. (2016). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osib, yaki berut uchast v ATO [Socialpsychological rehabilitation of persons that participate in ATO]. *Mizhvidomcha naukovo-praktychna konferentsiia «Psykholohichna dopomoha osobam, yaki berut uchast v antyterorystychnii operatsii» (m. Kyiv, 30 bereznia 2016 r.)* (2 ch., s. 166–170). Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh cprav. [in Ukrainian].

Dukhnevych, V. M. (2002). Psykholohichne blahopoluchchia profesionala: model dosiahnennia/dotrymannia [Psychological well-being of professional: model of achievement / of inhibition]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii, 4*(3), 57–63. [in Ukrainian].

Dymova, E. N., Tarabrina, N. V., Haralamenkova, N. E. (2015). Parametry psihologicheskogo blagopoluchija/neblagopoluchija pri raznom urovne psihicheskoj travmatizacii [Parameters of psychological well-being / of ill-being at the different level of psychical traumatization]. *Vestnik Moskovskogo universiteta, Serija 14. Psihologija, 2,* 37–50. [in Russian].

Zhukovskaja, L. V., Troshihina, E. G. (2011). Shkala psihologicheskogo blagopoluchija K. Riff [Scale of psychological well-being of C. Ryff]. *Psihologicheskij zhurnal, 2*(32), 82–93. [in Russian].

Zlyvkov, V. L., Lukomska, S. O. (2015). Psykholohichni aspekty orhanizatsii systemy reabilitatsii viiskovykh, shcho povernulysia iz zony ATO [Psychological aspects of the organization of system of rehabilitation of war returning from the area of ATO]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii, 2*(37), 180–188. [in Ukrainian].

Karapetjan, L. V., Glotova, G. A. (2017). *Jemocional'no-lichnostnoe blagopoluchie [Emotionally-personality well-being].* Ekaterinburg : Ural'skij institut GPS MChS Rossii. [in Russian].

Karapetjan, L. V., Glotova, G. A. (2018). Psihologicheskie determinanty jemocional'no-lichnostnogo blagopoluchija trudjashhihsja [Psychological determinants of emotionally-personality well-being of worker]. *Organizacionnaja psihologija, 8*(4), 8–23. [in Russian].

Kovalenko, A. B., & Vyshniahova, Yu. A. (2017). Psychological Wellfare of the Militaries Who Were Injured in the ATO Zone. *Ukrainian psychological journal, 3*(5), 124–134. [in Ukrainian]. http://doi.org/10.17721/upj.2017.3(5).11

Kryvolapchuk, V. O., Kyriienko, L. A. (2015). Problemy medyko-psykholohichnoi reabilitatsii ta sotsialnoi adaptatsii uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii [Problems of medical-psychological rehabilitation and social adaptation of participants of anti-terror operation]. *Nauka i pravookhorona, 1*(27), 289–298. [in Ukrainian].

Kurova, A. V. (2018). Henderni vidminnosti u determinantakh subiektyvnoho blahopoluchchia osobystosti [Gender differences are in determinants of subjective well-being of personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, 5,* 54–60. [in Ukrainian].

Melnyk, O. V., Lukomska, S. O. (2018). Psykholohichne blahopoluchchia yak chynnyk sotsialnoi adaptatsii uchasnykiv ATO [Psychological well-being as a factor of social adaptation of ATO participant]. *Aktualni problemy psykholohii, 1*(14), 233–242. [in Ukrainian].

Osin, E. N., Leont'ev, D. A. (2008). Aprobacija russko-jazychnyh versij dvuh shkal jekspress-ocenki sub"ektivnogo blagopoluchija [Approbation of Russian-language versions of two scales of an express assessment of subjective well-being]. *III Vserossijskij sociologicheskij kongress (g. Moskva)*. Moskva : Institut sociologii RAN; Rossijskoe obshhestvo sociologov, (CD). Rezhim dostupa: https://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/78753837 [in Russian].

Potapchuk, Ye. M. (2004). *Teoriia ta praktyka zberezhennia psykhichnoho zdorovia viiskovosluzhbovtsiv [Theory and practice of maintenance of psychical health of servicemen].* Khmelnytskyi : Vyd-vo Natsionalnoi akademii DPSU. [in Ukrainian].

Seligman, M. (2006). *Novaja pozitivnaja psihologija: Nauchnyj vzgljad na schast'e i smysl zhizni [New positive psychology: Scientific outlook on happiness and the meaning of life].* Moskva : Izdatel'stvo «Sofija». [in Russian].

Semyhina, T., Pavlenko, I., Ovsiannikova, Ye. (2017). *Okhorona psykhichnoho zdorovia v umovakh viiny [Protection of psychological health in war conditions].* Kyiv : Nash format. [in Ukrainian].

Tereshchuk, A. D. (2017). Psykhoemotsiinyi stan i povedinka viiskovosluzhbovtsiv, shcho povernulysia iz zony ATO [Psychoemotional state and behavior of servicemen that returned from the zone of ATO]. *Aktualni problemy psykholohii, 11*(15), 526–534. [in Ukrainian].

Tytarenko, T. M. (2015). Napriamy psykholohichnoi reabilitatsii osobystosti, shcho perezhyvaie podii viiny [Directions of psychological rehabilitation of personality that experiences war events]. *Naukovyi seminar «Psykholohichna dopomoha osobystosti, shcho perezhyvaie naslidky travmatychnykh podii» (m. Kyiv, 21–22 chervnia 2015 r.).* (s. 3–13). Kyiv : Milenium. [in Ukrainian].

Tytarenko, T. M. (2015). Yak dopomohty svidkam i uchasnykam travmatychnykh podii: horyzonty sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii [How to help witnesses and participants of traumatic events: horizons of socialpsychological rehabilitation]. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky, 2*(29), 136–142. [in Ukrainian].

Chetveryk-Burchak, A. H. (2014). Opys ta adaptatsiia opytuvalnyka «shkala sotsialnoho blahopoluchchia» K. Kiza [Description and adaptation of questionnaire are a "scale of social well-being" of C. Keyes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia: Psykholohiia, 1099*(54), 28–33. [in Ukrainian].

Shamionov, R. M. (2004). *Psihologija sub"ektivnogo blagopoluchija [Psychology of subjective well-being].* Saratov : Izd-vo Saratovskogo universiteta. [in Russian].

Shevelenkova, T. D., Fesenko, P. P. (2005). Psihologicheskoe blagopoluchie lichnosti (obzor osnovnyh koncepcij i metodika issledovanija) [Psychological well-being of personality (review of basic conceptions and research methodology)]. *Psihologicheskaja diagnostika, 3,* 95–129. [in Russian].

Shtutsa, O. V. (2013). Dovira yak aspekt sotsialno-psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [Trust as aspect of socialpsychological well-being of personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Psykholohichni nauky, 1,* 71–73. [in Ukrainian].

Yavorovska, L. M., Khafizova, H. S. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [The theoretical going is near determination of psychological well-being of personality]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Psykholohiia, 985,* 46–49. [in Ukrainian].

Yahiiaiev, I. I. (2015). Psykholohichne blahopoluchchia ta yoho skladovi u ateistiv ta relihiinykh liudei [Atheists and religious people have psychological well-being and his constituents]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 12. Psykholohichni nauky, 2*(47), 88–94. [in Ukrainian].

Yatsiuk, M. V. (2017). Vplyv boiovoho stresu na psykhoemotsiine blahopoluchchia viiskovosluzhbovtsia [Influence of battle stress is on psychoemotional well-being of serviceman]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky, 2*(18), 216–223. [in Ukrainian].

Abstract

Danylchenko T. V.,

Dr. of Science (in Psychology),
Associate Professor (docent),
Department of Psychology
Academy of State Penitentiary Service
E-mail: dan20151975@gmail.com

FEATURES OF PERSONAL WELL-BEING OF MILITARIES WHO WERE IN THE ATO ZONE

In Ukrainian military psychology, the emphasis is on mitigating the effects of post-traumatic stress on servicemen. Little attention is paid to the prevention and study of the positive functioning of combatants. In the study of personal well-being of servicemen, its psychological aspect is presented, social and emotional well-being was less studied. Personal well-being is seen as an integral personal formation that provides a person with the conditions for positive actions and experiencing a successful relationship. The results of an empirical study of the personal well-being of ATO participants are presented (N = 107). It is shown that all components of personal well-being: emotional, social and psychological well-being have a higher level in servicemen who were in the anti-terrorist operation zone, compared to non-military men. Satisfaction with

life of anti-terrorist operation participants is more related to their own assessment of achievements, personal characteristics and actions, while non-combatants' satisfaction with life depends more on assessments of the social environment. Achieving individual goals is more important for non-military. The goals of servicemen are more socially oriented, they feel the social value of their activities, and therefore see more meaning in their lives. The criterion for assessing the personal success of the participants of the anti-terrorist operation is only their own feelings; they tend to pay less attention to social approval. The obtained data are relevant for the Chernihiv region.

Key words: *personal well-being, subjective well-being, subjective social well-being, psychological well-being, combatants*

Отримано – 8 жовтня 2020 Рецензовано – 10 жовтня 2020 Прийнято – 14 жовтня 2020
Received – October 8, 2020 Revision – October 10, 2020 Accepted – October 14, 2020